BUCH IV.

॥ प्रवर्ग्यकल्पः ॥

मैत्रायणीशाखायां मानवश्रौतसूत्रं

प्रियधारकेण क्नावरेण किएवाख्ये नगरे रुश्यदेशे

संशोधितमीशसंवत्सरे

१९०१

॥ ओम् ॥

अथातः प्रवर्ग्यकल्पं व्याख्यास्यामः । प्रवर्ग्यं संभरिष्यन्नमावास्यायां पौर्णमास्यामापूर्यमाणपक्षस्य वा पुण्ये नक्षत्रे सो ऽयं स्वविधानप्रकृतिः । १ । यथोपदिष्टं मन्त्रानुपूर्व्याद्द्रव्यैरभिसंबन्धः । २ । न प्रथमयज्ञे ज्योतिष्युक्थ्ये च प्रजाकामः पशुकामः । प्रजाकामानां च बृहस्पतिसवो विकृतः । ३ । विज्ञायते ऽपशिरा वा एतस्य यज्ञो यस्य न प्रवृञ्जन्ति । ४ । न द्वादशातिप्रवृज्यादित्युपदेशः । ५ । पश्चाद्गार्हपत्यस्य कांस्ये चमसे वा दधि गृहीत्वा "गायत्री छन्द इति प्रपद्य "दधिक्राव्णो अकारिषमिति दधि त्रिः प्राश्य "युञ्जत इति समिधमादधाति । ६ । दीक्षितस्याकूतिं जुहुयाद्दीक्षितस्योत्तरतो गार्हपत्यस्य । ७ । संस्तीर्णे चतस्रो ऽभ्रीः प्रयुनक्ति खादिरीं वैणवीं वैकङ्कतीमौदुम्बरीमौदुम्बरं स्रुवं चादत्ते । सावित्रेण "देवस्य त्वेति तां ताम् । अपि वोक्तमन्त्रम् । ८ ॥ उत्तिष्ठेत्युपोत्थाय "प्रैतु ब्रह्मणस्पतिरित्यभिप्रव्रज्याग्रेणाहवनीयं कृष्णाजिनमास्तीर्य तस्मिन्संभारान्निवपति पश्चार्धान्मृदं वल्मीकवपां वराहवि-

---

1 (MS. IV, 9, 1 ff.; Ap. Çr. 15, 1–4): 1) °कल्पो M2B, साये (ein blosses versehen für सोयं?) M2B, °प्रकृतिर्यथो° so M2B (cf comm. zu Katy. Çr. 26, 2, 5) °प्रभृतिर्यथो° NS. — 2) मंत्रापूर्वाद्द्रव्यैर° N, °संबद्धः M2B — 3) °ष्युक्थ्ये corr. cf. Ap. Çr. 15, 12, 11 °ष्यू-क्थे d. mss., प्रजातिकामानां M2B, बृहस्पतिःसवे M2B. — 4) °यतेऽप° schreiben d. mss wie ähnlich öfters, वा fehlt in NS, प्रव्रजंति NS [am schluss d. mss. ohne *ti* wie z. b. auch Âçv. Çr. 5, 4, 8]. — 5) °प्रवृज्या° corr °प्रवृध्या° d. mss, °पदेशाः (°शा M2) mss. ausser N — 6) [su. 6–33 sind auch in P3 vertreten] उत्तरतो (st. *paçcad*) P3 wohl nur aus missverstandniss cf. su 7, दधि गृहीत्वा fehlt in mss ausser S [das zwei- resp. dreimalige *dadhi* fallt nicht auf cf. zu 1, 2, 3, 25], गायत्री so P3 wie MS. IV, 122, 12 गायत्रा d. übr. wie 4, 2, 8. 4, 6, छन्द इति प्रपद्य corr. cf. w. u. II. cc. छंदइतिप्रपाद्य M2B छंदःप्रपद्य-

कृतं पूतीकं पिष्टं पूर्वार्धमन्नापयः । ९ । खादिर्या मृदं प्रहरति "देवी द्यावापृथिवी इति ॥ मखाय त्वेत्यादाय "मखस्य त्वेत्युत्तरस्मिन्कृष्णाजिनान्ते निवपति । १० ॥ देवीर्वम्रीरिति वैणव्या वल्मीकवपामिति ॥ इयत्यग्र आसीदिति वैकङ्कत्या वराहविहृतम् ॥ देवी ऊर्ग्राकृती इत्यौदुम्बर्या पूतीकम् ॥ इन्द्रस्यौजो ऽसीति स्रुवेणाजापयसः । ११ ॥ अग्नेस्तनूरसीति सर्वेभ्यो ऽपादानेभ्य उपनिवपति यावदात्तम् । १२ । अवशिष्टामुखासंभारैः संसृज्य "मधु त्वेति संनयति । १३ । पिण्डं समवदानो कृत्वाँ गुर्धेद्दौत्यग्नेनोपघाप्य त्रेधं कृत्वा घर्मकपाले लेपं निमार्ष्टि । १४ ॥ मखस्य शिरो ऽसीति तमभिमृशति । १५ ॥ यज्ञस्य पदे स्थ इत्यङ्गुष्ठाभ्यां मुखं करोति यावन्मेदाकृतिभत्तेभ्यश्च भविष्यति । १६ । वायव्यप्रकाराञ्युद्धौ महावीरान्करोति "गायत्रो ऽसीति प्रथमं "त्रैष्टुभो ऽसीति द्वितीयं "जागतो ऽसीति तृतीयं 'सर्वान्वा सर्वैः । १७ ।

इतिप्रपद्य S छंदःप्रपद्ये (ohne *iti prapadya*) N [P3 citirt. गायत्रीछंदः । भूर्भुवःस्वरोंप्रपद्येइतिदध्यानीय, wobei *dadhy anīya* erklarung oder ersatzwort für *dadhi gṛhītvā* sein kann], अवकार्पमिति N. — 9) उत्तिष्ठत्यु° M2B, प्रेति M2B (ganz unkenntlich das citat in N), °भागान्निर्वपति N, पश्चार्धा M2BN (*paçcardhad arabhya sambh° niv°* P3), °विहितं mss. ausser SP3, पूतीकं so P3 wie 3, 6, 4 पूतिकं d. übr. wie zu sū. 11, nach *piṣṭam* hat वा M2 statt *piṣṭam* hat *sugandhi tejanam* P3). — 10) खादिर्यां S cf. sū. 11, मृदि mss. ausser S, देवीर्द्या° mss. ausser N, °पृथिवीति S mit contraction. — 11) वैणव्यां S cf. gleich weiter u. sū 10, वपायामिति mss. ausser SP3 [*iti*, das in letzterem fehlt, ist entweder zufällig in den text gerathen, oder aber es deutet an, dass man, wie auch P3 thut, hier und im folgenden *praharati* ergänzen soll], वैकंकत्यां S, वराहृतां M2B वराविहितं N cf. zu sū. 9, ऊर्ग्राकृती इत्यौ° corr. °कृतीरित्यौ° d. mss. (°कृति ohne *iti* citirt P3), °दुंबर्या NS, पूतीकम् corr. cf. sū. 9 पूतिकं S पूतिकां N पूतिकाम् M2B, इंद्रस्योजो NP3. — 12) सर्वेभ्योपादानोपनिवपवनाद् (für *sarvebhyo 'padāyo 'panivapanād?*) mss. ausser S (bloss सर्वेभ्योपादाय P3; zu यावदात्तम् im text cf. Âp. Çr. 15, 1, 12). — 13) अवशिष्टामुखासंभारैः corr. nach अवशिष्टां मृदंउखासंभारैः P3 (wobei *mṛdaṁ* erklärungswort sein kann cf. übrigens auch sū. 20) °वशिष्टोखासंभारैः S °वशिष्टोखाँसंभारैः d. übr. — 14) Bloss पिंडंकृत्वा P3, °पुर्दह्रो° S, °घाप्य so P3 °घाप्य N °घाय d. übr., त्रेधं P3, घर्मकपाले लेपं corr. घर्मकपालेसुगित्यार्मकपालेलेपं N (cf. P3) घर्मेष्टकाघर्मकपालेलेयं M2B (cf. sū. 20) घर्मेष्टकाधर्मकपालेलेपं S कर्मकपालेस्रुक् । अर्मकपालेलेपं P3 [wobei offenbar *karma*, soll heissen *gharma*, durch *çuk* und *gharmakapale* durch *armakapale* erläutert wird cf. N; daher wohl auch der zusatz *gharmeṣṭakā* in M2B resp. S], bloss नि (für *nimārṣṭi*) M2B. — 15) तममभि° M2B (für तं तमभि°? cf. *ekaikaṁ piṇḍam abhimṛçati* P3). — 16) Statt *mukhaṁ* hat wohl nur als ersatzwort गर्तं P3, मेदाकृती° mss. ausser S [vielleicht mit krasis für मेदआकृ°; *yāvan* bis *mahāvīrān* fehlt in P3; *ca* «auch»]. — 17) Zu *tryuddhau*, das in N u. P3 zufällig fehlt, vgl. 1, 5, 6, 5; MS. I,

मखस्य रास्नासीति रास्नां करोति त्र्यङ्गुले ऽधस्ताद्बुारस्य । १८ ॥ मूर्धस्य रस इति सिकतासु प्रतिष्ठापनम् । १९ । यवशिष्टाया मृदो दोग्धिये उखे करोति शकटोप्रकारे क्रुमोपसोमन्या वषोपिसोमन्याम् । त्र्याज्यस्थालिनी घर्मेष्टका चत्वारि रौहिणकपालानि द्वे लवणवतो । लेखनवेलायां लिखति । मार्जनवेलायां मार्जयति । २० । यदा निष्ठाताः शोषणेन भवन्त्यथैनानुद्धीचा ऽङ्गारानुपोह्य " वृष्ण इत्यश्वशकेन खरदेशे धूपयति । पूर्वो वा गर्तो व्याख्यातः । पचनं चोत्तरतो गार्हपत्यस्योत्तरतःपुरस्ताद्दिवयतनस्य वा । २१ । त्र्यधिभिः शलपरिचाय्यं परिचित्याग्निमन्थेन पचेत् । गार्हपत्याद्दीर्चिय इत्यादीपनम् । २२ ॥ त्र्यभीमां महिना दिवं " मित्रस्य चर्षणीधृत इत्येताभ्यामुपचरति । यत्रच्छोपचरेदेताभ्यामेवोपचरेत् । २३ । यदा

99, 7, Âp. Çr. 5, 22, 6; 15, 2, 11 सर्वैः corr. cf. Âp. Çr. 15, 3, 2 सर्वे d. mss. (fehlt in P3) — 18) °द्बुारस्य corr °द्वारस्य d. mss. — 19) रस इति corr. रसेति mit krasis M2B त्वेति NS (cf. su. 26) रसा|ग्याश्वपस्त्य| P3 wie MS IV, 121, 9, प्रतिष्ठापनम् corr. पिपिंचन। P3 चिशंचना M2 पिशंचनो d. übr. [dieses su. nebst su. 26 entspricht Âp. Çr. 15, 3, 7 resp. 15, 4, 7, cf. auch Baudh *pratiṣṭhapayati . . . anvīkṣate*, daher rechtfertigt sich eine correctur mit *sthap* c. *prati* wenigstens inhaltlich, zur nominalform vgl. su. 22. 25. 26. 27 u. die endung der mss नो resp. न। wie su. 22. Im anschluss an das *açrayasva* des spruches wäre auch eine correctur wie *adhiçrayaṇam* zulässig cf. ähnlich einige mss. zu su. 25 u. alle zu su. 26; doch böte sie graphisch kaum mehr anhaltspunkte als die erstere. Sicher falsch aber, weil gegen den gang der handlung, wäre aus graphischen gründen sowie im hinblick auf das originelle *rase* des spruches etwa eine correctur mit √*sic*]. — 20) °शिष्टाया मृदो corr. °शिष्टयामृदा P3 (cf. aber auch Âp. Çr. 15, 3, 10) °शिष्टायामृदि M2B °शिष्टायांमृदि NS, दोग्धिये उखे corr. दोग्धियोखे P3 mit ungew. krasis दोग्धांयोखा d. übr. [oder l. einfach दोग्ध्र्यौ ohne *ukhe* cf. 4, 2, 6. 3, 1. 13. 15. 29, doch kann *dogdhriya* adj. z. *ukha* eine verdeutlichung des *dogdhri* sein], शकटो° corr. शकटि° d. mss., wofür P3 चतुरस्रां hat क्रुमोपसोमत्यां|त्यौ M2B|वषोपिसोमत्याम् mss. ausser P3, चत्वारि mss. ausser P3, रौहिण° corr. cf. 1, 2, 32 रोहिण° d. mss, लवणवतो corr. °वति P3 °वते d. übr., मार्जयते mss. ausser P3. — 21) °थैनानु° corr °थैनाम° d. mss. cf. su. 24 (statt *yada* bis *enan* hat P3 bloss *garhapatyad*), °श्वशपेन S °श्वशफेन N (in P3 durch *açvapurīṣeṇa* ersetzt), धूपयति पूर्वो corr. धूपयत्पूर्वे NS धूपयत्पुर्वे M2B धूपयंति P3 [an धूपयत्पूर्वे darf man nicht denken], गर्तो NS (st. *pūrvo* bis *gārhapatyasya* hat P3 bloss *khataṁ kṛtvā*). — 22) त्र्यधीभिः mss. ausser P3, शलपरिचाय्यं corr. cf. 4, 2, 23 शलपरियायं M2B शपरियायं NS सलपरिचार्यं P3 [*çala* — *çara*], °ग्निमन्थेन corr. °ग्निमंथेन BNS °ग्निमथेन M2, °दीपनम् corr. °दीपनो d. mss. (cf. zu su. 19, P3 umschreibend *agninā prajvalayet*). — 23) त्र्यभीमांमहि° so NSP3 °मांन्माहि° B °मान्माहि° M2, दिवं so d. mss. [darnach ist MS. IV, 121,

निष्ठाताः पचनेन भवन्त्यथैनानुद्गभस्मापोहति "व्यर्धयामीत्यभिचरन् ॥ समर्धयामीत्यनभिचरन् । २४ ॥ देवस्त्वेत्युद्वासनम् । २५ ॥ सूर्यस्य त्वेत्यन्वीक्षणम् । २६ ॥ ऋतवे त्वेत्युच्छ्रयणम् । २७ ॥ इदमहममुमामुष्यायणमितिप्रभृतिभिरेकैकेन पर्यायेणैकैकं महावीरं दर्भैस्त्रिः परिमार्ष्टि । २८ ॥ कृणत्तु त्वा वागितिप्रभृतिभिरेकैकमन्नाद्यमाकृणत्ति । २९ । आसन्द्यां कृष्णाजिनमास्तीर्य "देव पुरश्चरेति तस्यां महावीरान्सादयत्यपरमपरं पूर्वं पूर्वं वोत्तरमुत्तरं वा । तस्यां च पारिघर्म्याणि । ३० । दर्भैः प्रक्षाल्य कृष्णाजिनेन च दीक्षितसंचरेणातिहृत्य दक्षिणात आहवनीयस्यासन्दीमुपकृष्य "नमो वाच इत्योषधिपाणिर्मार्जयते । ३१ । महावीरेष्वेव मन्त्रप्रयोगः । ३२ । प्रजाकामा नेक्षेत प्रजाकामा नेक्षेत । ३३ । ॥ १ ॥

॥ इति प्रवर्ग्ये प्रथमः खण्डः ॥

---

15 zu verbessern, wie ib. 16 auch *çravasa* st. *çravasa a* zu lesen und *uta çr° pṛth°* als dritter Pâda im druck einzurucken, sowie zugleich ib. 14 *avese tva* etc. als unmetrisch vom vers auszuscheiden cf. MS. IV, 123, 8 ff. u vgl. *pratimantram* Âp. Çr. 15, 4, 2], इत्येताभ्याम्° corr. cf. gleich weiter mit *eva*, द्वाभ्याम्° (ohne *iti*) P3 इत्यभिद्वाम्° d. ubr. [*iti dvabhyām* st. *ity etabhyam* lasst sich auch sonst selten sicher constatiren wie z. b 4, 4, 31]; पत्रर्क्षो° corr पत्रर्क्षावो° NS पत्रर्कवो° M2B. — 24) भवन्त्य° corr. cf su. 21 नवंत्य° d. mss., °थैनानु° corr. °थैनाम्° d. mss. wie sû. 21 (auch zu su. 24 wird in P3 *yada* bis *enan* nicht erwahnt), °दुगभस्मा° corr. °दुकमस्मा° M2B °दुगभमस्मा° NS (bloss *bhasmapohanam* P3 cf. Âp. Çr. 15, 4, 6). — 25) °द्वासनं so NS °द्वपनं (d. i. °द्वपनं, dem *udvapatu* des spruches entsprechend cf. zu sû. 19) M2B उद्वपते P3 cf. aber auch Âp. Çr. 15, 4, 7. — 26) °त्यन्वीक्ष° corr. °त्युन्वीक्ष° (vielleicht fur °त्यनुवीक्ष° cf. Âp. Çr. l. c.) d. mss., wofür अवेक्षते P3 — 29) कृणत्तु त्वा corr. कृणक्तुत्वा P3 कृणात्वित्युक्ता NS पृकृणक्तुकत्वा M2 कृणक्तुकत्वा B [dieses mit vorangehendem undeutlichem d. h wohl ausgestrichenem buchstaben, der in M2 durch पृ wiedergegeben ist und अ gewesen sein kann; zur schreibweise क्तु st. त्तु cf. zu 1, 1, 2, 8]. — 30) देवपुरश्चरेति so hier u. 4, 2, 11 mit recht die mss. gegen MS IV, 122, 6 [l. hier देव पुरश्चर सघ्यासं त्वा], पारिघर्म्याणि so NSP3 परिघर्म्याणि M2B cf. 4, 2, 6. 3, 39. 4, 5. 15 [d. mss. schwanken zwischen परि° u. पारि°; Âp. Çr. u. a. परि°, so weit ich sehe aber stets nur singularisch gebraucht]. — 31) °संचरेणा° corr. cf. 4, 3, 39 °संचारेणा° P3 °संभारेणा° d. ubr., इत्योषधि° corr इत्योषधि° S इत्यौषधी° d. ubr (*darbhapani* P3 ersatzwort) cf. 4, 3, 39. 4, 37 u. a. (überall schreiben da die textmss. *auṣ°*).

पूर्व उपसत्प्रयोगः । १ । स उपकल्पयते सौवर्णराजतौ रुक्मौ शातमानिकावुपदिष्टावौदुम्बरं दारुमयं सप्त समिधः । त्रयोदश वैकङ्कत्यः । बाहुमात्रा धवित्रदण्डास्त्रयो ऽवैणवा वा । अपाण्यनुदाल्य तेषु प्रादेशमात्राणि कृष्णाजिनपुटान्युपकर्षति । स्रुचौ ऽद्वे ऽनुदुप्ते । परिग्राहावुपयामः सौमिकासन्दी ऽमौञ्जो वेदः सौमिको वा । अग्न्याहरणं व्याख्यातम् । २ । उत्तरतो गार्हपत्यस्य सिकतानां खरं करोति । उत्तरतो ऽन्यमाहवनीयस्योत्तरतः पुरस्ताद्बहिरधिनिर्णेजनीयम् । ३ । संप्रसार्य द्वाराणि प्रचरति परिश्रयणावृता । ४ । विहारं परिस्तीर्य दक्षिणतो ब्रह्मयजमानाभ्यां पत्न्या उद्गात्रे च पश्चाद्धोत्रे त्रिधातूपस्तृणाति । ५ । अग्रेण गार्हपत्यं बर्हिर्वेदि पात्रेभ्यः संस्तीर्य पात्राणि प्रयुनक्ति स्रुवं ज्येष्ठं महावीरं परिग्राहावुपयामं धवित्राणि निदाने दोग्ध्रौ मेथीमभिधानीमाज्यस्थालीमपराणि च परिघर्म्याणि स्रुक्पाले ऽनुदुप्ते रुक्मौ वेदप्रलवान्वेदं समिधः । ६ । वेदप्रलवाणां पवित्रे कुरुते ऽदर्भपवित्रे इति । ७ । अग्रेण गार्हपत्यमन्तर्वेदि प्रोक्षणीनामावृता प्रोक्षणीः संस्कृत्य पश्चाद्गार्हपत्यस्य ऽ गायत्रो छन्द इति

---

2 (cf MS IV, 9, 2-6, Âp Çr 15, 5 8) 2) स sc. *pravargyaṁ sambharisyan* 1, 1, 1 (cf. auch Baudh. *pravargyaṁ sambharisyann upakalpayate*), उपकल्पते S, °राजतौ corr °राजतो d. mss.; वैंकंकत्यो so d. mss [nach P3 zu su 6 sc. *samidhah* im gegensatz zu *sapta samidhah* sc. *audumbarīh* cf auch su. 23; die casusanderung darf nicht allzu sehr uberraschen], स्रुचो so M2B स्रुचौ NS [zum dual cf. auch Katy. Çr. 26, 2, 10 u. Baudh.; eine correctur nach Âp. Çr. 15, 5, 8 ist nicht nothig, zumal sachliche übereinstimmung herrscht], ऽनुदुप्ते corr. cf. P3 zu su. 6 नदृप्ते B नुदप्ते M2 नुदप्ते S ऽनुदप्ते N cf. su. 6. 32 u. 4, 3, 33 [zu *anudupte* «uneingekerbt, unausgehohlt, flach» von *vap* «streuen» wie *anutkīrṇe* von *kar* «streuen» cf. *anisṭubdhe* Âp. Çr. 15, 5, 9. 9, 2, *anisṭabdhe* Hir., *anutkīrṇe* Kāty. Çr. 26, 2, 10 u. *aniskīrne* Baudh.], परिग्राहावु° corr. cf. su. 6 u. 4, 3, 17. 33. 38 परिग्रामामु° d. mss. [*parigrahau* «zange, hebegabel» *çaphau* Âp Çr. 15, 5, 11 u. Baudh, *parigasau* Katy. Çr. 26, 5, 12, *samdança* Baudh], °पयामः corr. °पयामँ d mss, सौमिकासन्दी corr सौमिस्यासंदी d. mss, सौमिको वा । ग्राह° corr. सौमिकावाह° M2B सौमिकाव्याह° NS — 3) [su 3-37 auch in P3 vertreten] ऽन्यमाह° corr cf. Âp Çr 15, 6, 21 ऽन्यमाह° d mss. (ahnliche wortstellung nachdrucksshalber ist auch sonst nicht selten im Man. Çr wie Man Gr.), *adhinirṇejanīyam* so alle hier u im folgenden = *uchistakharam* Âp Çr 15, 6, 22 u. a, Katy Çr. 26, 2, 16. — 6) परिग्राहान° mss. ausser P3 cf. zu su 2, दोग्ध्रौ corr दोग्धारौ P3 दोग्धा d. ubr. [letzteres für दोग्ध्रौ? An dieser stelle aber mussen zwei sein wie 4, 1, 20 im gegensatz zu 4, 3, 1. 13. 15. 29], परिघर्म्याणि mss. ausser P3 cf. zu 4, 1, 30, °पाले ऽनुदुप्ते corr cf. zu su 2 °पाले । अनुदुप्ते P3 °पालानुदप्ते d. übr. (*anudupte* sc. *srucau*), वेदं so P3 वेदिँ NS वारिँ (für वारिं?) B स्वारिँ

प्रपद्यन्त ऋत्विजो यजमानश्च । ८ । उपोत्थायोच्चैः प्रवर्ग्येण प्रचरन्ति । ९ ॥ ब्रह्मन्प्रचरिष्यामो ॥ होतर्घर्ममभिष्टुह्युद्गातः सामानि गायेति प्रेष्यति । १० ॥ यजुर्युक्तमित्यनुज्ञातो ब्रह्मणा ॥ देव पुरश्चरेति त्रिर्महावीरं प्रोक्ष्य पात्राणि प्रोक्षति । समिधः खरौ च । ११ । वेदमन्तर्धाय सावित्रेण महावीरमादत्ते । तूष्णीं स्रुवमाज्यस्थालीम् । १२ । पश्चाद्गार्हपत्यस्य तूष्णीमाज्यं संस्कृत्यायुषे स्वाहेतिप्रभृतिभिः स्रुवेण गार्हपत्ये जुहोति । १३ । वेदेन महावीरं त्रिः परिमार्ष्टि ॥ यमाय त्वेति बुध्नं ॥ मखाय त्वेति मध्यं ॥ सूर्यस्य रसे त्वेत्ययम् । १४ ॥ देवस्त्वा सवितेति महावीरे सर्पिरानयति । १५ ॥ पृथिव्या इति राजतं रुक्ममधस्तात्खरस्योपकर्षति । १६ ॥ अर्चिषे त्वेतिप्रभृतिभिर्विष्वगग्रान्वेदप्रलवानादीप्यार्चिरसीति तैर्महावीरमुपज्वालयति । १७ ॥ सूर्यस्य तपस्तप इति तान्खरे सादयति । १८ ॥ अञ्जन्तीत्युक्त्वा ॥ संसीदस्वेति तेषु महावीरं प्रतिष्ठापयति । १९ ॥ अनाधृष्टेतिप्रभृतिभिः प्रादेशेनाध्यधि प्रतिदिशं प्रदक्षिणं महावीरं सर्वतो व्युद्दिशति ॥ मनोरिति दक्षिणतःप्राचीनं भूम्याम् । २० ॥ चिदसीति गार्हपत्यादङ्गारानभ्यूहति । २१ ॥ स्वाहा मरुद्भ्य इति सर्वतः परिश्रयति । [तूष्णीं रुक्ममपिदधाति] । २२ ॥ मासोतिप्रभृतिभिर्द्वादशभिर्वैकङ्कतीभिर्द्वाभ्यां द्वाभ्यां शलपरिचाय्यं परिचित्य त्रयोदश्यां रुक्मं प्रतिमुच्य महावीरं सर्पिषः पूरयित्वान्तरिक्षस्यान्तर्धिरसीति तया महावीरमपिदधाति । २३ ॥ अर्हन्बिभर्षीत्युपतिष्ठन्त ऋत्विजो यजमानश्च

M2. — 7) दर्भपवित्रे इति corr. °त्रेत्य° d. mss. mit krasis [zur function des *iti* hier vgl. *ity aparam* Âp. Çr. 15, 5, 20]. — 8) °वृता corr. °वृताः resp. °वृत्ताः d. mss. (fehlt in P3), गायत्री mss. ausser P3 cf. 4, 1, 6, प्रपद्यंत so M2B wie alle 1, 4, 6 प्रपद्यंते d. übr. (°ते । ऋ° P3, cf. auch su. 24 u. 36). — 9) °योच्चैः corr. °य । उच्चैः P3 °योत्थितैः S °योत्थितै d. übr., चरंति mss ausser P3. — 10) साम P3 wie v. l MS. IV, 123, 2 cf. jedoch auch Katy. Çr. 26, 2, 11. — 11) Zu *deva pur*° cf. 4, 1, 30, खरौ mss. ausser NS (dual gegenüber su. 3). — 12) वेदमन्तर्धाय corr. अंवेदांतर्धानंकृत्वा P3 वे[च v. l.]-दांतर्ध d. übr., स्रुवमा° so P3 स्रुचँमा° M2B स्रुज्यमा° NS, °ज्यस्थाली NS (zur *ca*-losen verbindung vgl. zu 1, 2, 1, 18 u. sonst). — 14) रसे fehlt in mss. ausser P3 cf. MS. IV, 123, 7 (*rase* ist hier noch eher am platz als 1, 1, 19 = MS. IV, 121, 9). — 16) °पकर्षति so P3 °पकर्षत्वार्चिषे M2B °पकर्षात्विषे NS. — 17) °र्विष्वगग्रा° corr. विश्वगर्भा° P3 °र्विश्वगग्रा° S pr. m. °र्मूलाग्रा° M2B °र्मूलानग्रा° N u. S sec. m. a. r. [*mūlagran* entstammt wohl einer glosse zu *viṣvagagran* cf. Âp. Çr. 15, 7, 3], °वीरउपज्वा° P3. — 18) तपस्तप इति so P3 = MS. IV, 123, 10, bloss त्वेति d. übr. (vielleicht nach einer anderen quelle) cf. su. 14. — 19) °त्युक्त्वा so P3 °त्युत्वा NS °त्यञ्जँसीदस्वेति M2B. — 20) विदिशति mss. ausser P3, भूम्यां *pradeçaṁ karoti* P3. — 22) मरुद्भिरिति mss. wie Katy. Çr. 26, 3, 9 ausser P3 = MS. IV, 124, 7, *pariçrayati* nach P3 sc. *mahāvīram aṅgaraiḥ*, [ ] fehlt in NSP3. — 23) शलपरिचाय्यं corr. cf. 4, 1, 22 °चायं d. mss.

। २४ ॥ गायत्रमसीत्येतैर्धवित्राण्यादत्ते । २५ । तैर्महावीरमुपवीजयति " मध्विति त्रिरवाचीनं " स्वाहेति त्रिरूर्ध्वमपि वा " स्वाहेति त्रिरवाचीनं " मध्विति त्रिरूर्ध्वम् । २६ । तेषां त्रैष्टुभजागते प्रतिप्रस्थात्रे प्रयच्छति ' प्रतिप्रस्थाता जागतमाग्नीध्राय । २७ ॥ परि त्वा गिर्वणो गिर इति स्तुत्वा " प्राणो ऽसीत्यध्वर्युः प्रथमो धून्वन्तः प्रदक्षिणं महावीरं त्रिः परियन्ति । वैकल्पिकश्चतुर्थः ॥ आयुष्ट इति यजमानः । २८ ॥ शुक्रं त इति स्तुत्वा समिधमग्नौ प्रकृत्य रुक्मं पात्र्यां निदधाति । २९ । घृत ऊर्ध्वमध्वर्युः प्राणवे प्राणाय आज्येन घर्मं रोचयेत । ३० ॥ सम्यक्सम्यञ्च इति स्तुत्वा सर्वे धून्वन्त आ पवित्रवत्याः । ३१ । एतस्मिन्काले प्रतिप्रस्थाता पिष्टानां रौहिणौ निर्वपति । तूष्णीं पुरोडाशौ कृत्वा संस्कृत्य " यावाणेति स्तुत्वानडुहस्तोरमाद्यति । ३२ ॥ इन्द्रे द्यावापृथिवी इति स्तुत्वोत्तरेण महावीरं गत्वा हविष्पंक्तेन दक्षिणं परिधिसंधिं प्रत्यव-

---

[fehlt in P3, wofur hier folgende umschreibung: *dvabhyam drābhyam vaikaṁkatibhyāṁ dakṣinataḥ uttarataḥ purataḥ paçcamataḥ evaṁ pariçritya*], रुक्म mss ausser P3, प्रतिमुंच्य NS, सार्पिषः so im grunde alle cf zu 4, 4, 16, °ह्वोरिसीति NS [nicht citirt in P3; M2B, obschon incorrect geschrieben, lesen sicherlich w. o. cf. MS IV, 124, 8], st. *apidadhati* l. P3 vielleicht *upad°* — [24]) अर्कं न्विभर्षीत्यु° corr. अर्कं त्विभर्षि P3 °र्कं न्निष्कमित्यु° S °र्कं न्निष्कमित्युमित्यु° N °र्कं न्निष्कंयजत्यु° M2B [P3 citirt also das Pratika von MS. IV, 124, 10, die ubrigen dagegen den zweiten Pada dieses verses, ob das auf zufall beruht?], °पतिष्ठंत so P3 cf. zu sū. 8 °पतिष्ठंते M2B °पतंष्टंति NS. — [26]) °पवीजयति corr. °पजोचयति P3 °पविजयति d ubr. [oder l. *upavajayati* wie 1, 3, 1, 4; Âp. Çr. 15, 8, 6; Katy. Çr. 26, 1, 2; aber im citat zu TÂ. 4, 5, 7 *upavijayati* cf. auch die comm. zu Kāty. Çr. l. c. u. Âp Çr. 2, 12, 7]. — [27]) त्रैष्टुभजागते so NS त्रैष्टुभंजागते M2B [das Dvandvam entspricht dem *dve dhavitre* Baudh.; *jāgate* ist also nicht zu streichen trotz Âp Çr 15, 8, 7 und trotz P3: *adhvaryuḥ dvitiyam pratipr°* *pray°*, das *gayatram dhavitram* sū 25 behalt der Adhvaryu naturlich fur sich] — [28]) °र्युप्रथमा corr. °ध्वर्युःप्रथमा d. mss. cf sū 31 (P3 umschreibend *adhvaryuḥ agrataḥ paçcat pratiprasthata* etc), परियंति so P3 पर्यंति d ubr. cf zu 1, 7, 7, 6, वैकल्पिकश्चतुर्थः ॥ आयुष्ट इति corr वैकल्पिकश्चतुर्थष्टइति NS वैकल्पिकःचतुर्थष्ट इति M2B [P3 umschreibend. *paryanti* | *apāno si dvitiyam* | *vyano si tṛtiyam* | *çrotram asi caturtham* | *ca āpena* | आकुष्टभरागे । तेनरूपमताहिते । इति *yajamanaḥ*. Darnach kann man also auch वैकल्पिकं चतुर्थं corrigiren. Die correctur आयुष्ट ist freilich fraglich, liegt aber graphisch am nächsten und kann inhaltlich zu *prano 'si* etc. ganz wohl stimmen]. — [29]) रुक्मपात्र्या mss. ausser P3, °भिदधाति M2B. — [31]) धून्वन्त आ पवित्रवत्याः । एतस्मि° corr. धून्वतः । आप[व v. l.]वित्रवत्यापतस्मि° d mss [P3: धून्वंतः । आपवित्रंतेवितत इत्युच्यमाने, *pavitravatyaḥ* also wohl sc. *kriyayaḥ*]. — [32]) Zur correctur एतस्मि° s sū. 31 u. vgl. 4, 3, 13, कृत्वा so M2B

स्थापयत्युत्तरमन्यम् । ३३ ॥ याभिः कृशानुमिति श्रुत्वाग्नीध्रप्रथमा धून्वन्तः प्रसव्यं महावीरं त्रिः परियन्ति । ३४ ॥ अप्नस्वतीमिति श्रुत्वा "रुचितो घर्म इति प्रेष्यति । ३५ ॥ दश प्राचीरिति सर्वत उपतिष्ठन्त ऋत्विजो यजमानश्च । ३६ ॥ त्वष्टिमन्तस्त्वेति यजमानः पत्न्या महावेक्षते । ३७ । ॥ २ ॥

॥ इति प्रवर्ग्ये द्वितीयः खण्डः ॥

सावित्रेण निदाने आदत्ते । तूष्णीं दोग्ध्रीं मेथीम् । १ । अभिधानीमादायेडा एहीति त्रिरह्न्यह्न्युपांश्वाह्वयति । २ । पूर्वया द्वारा निःसृत्यासावेहीति त्रिरुच्चैरस्ते स्तन इत्याह्वयति । ३ । उत्तरतः पृष्ठ्यादेशस्य मेथीं निहत्य तस्यां निबध्नाति । ४ ॥ अदित्या उष्णीषमसीत्यभिनिदधानः । ५ ॥ पूषा त्वेत्युपसर्जने । ६ ॥ वायुरसीत्याव्रजतः । ७ ॥ घर्माय त्वेत्युच्छ्रयणे । ८ ॥ अदित्या रास्नासीति निदीयमाने । ९ ॥

कृता NS, °नुडुप्तयो° corr. °नुप्तयो° M2B °नुप्तयो° NS [ob *anusnayor* sc. *srucoh* denkbar wäre? Gemeint sind jedenfalls die beiden *anudupte* sū. 2. 6 u. 4, 3, 33 und daher darf man geradezu dem entsprechend corrigiren, cf. Âp Çr 15,9,2 u. vgl. *rauhinaharambhyām* Baudh.], °सादयति । इन्द्र corr. °सादयतीन्द्र NS °सादयतामीन्द्र M2B. — 33) Statt correctur इन्द्र (RV., cf. zu sū. 32) hat इन्द्रे P3, °पृथिवी इति corr. °पृथिवीति mit krasis alle, हविःपथेन schreiben alle (sonst schwanken sie in ähnlichen fällen), °संधिमवस्थाप° M2B, °न्यम् corr. °न्यत् alle. — 34) याभिः corr. साभिः P3 याभि d. übr., °ग्नीध्रःप्रथमा mss. ausser P3 cf. sū. 28, सव्यं mss. ausser P3, परियन्ति corr. cf. sū. 28 पर्यन्ति alle — 35) अप्नस्वतीमिति corr. सप्तस्वतीमिति P3 °प्रस्वतीति M2B °प्रस्वतीति NS. — 36) °तिष्ठन्त so P3 °तिष्ठन्ते d. übr cf. zu sū. 8 u. 24. — 37) त्वष्टिम° so im grunde alle cf. 2, 1, 3, 47 u. MS. IV, 127, 3 u. a. [orthographisch correcter wäre freilich *tvastrm°* cf. PW? u. vgl. MS III, 84, 9], °मंतश्चेति NS, पत्न्या महावेक्षते corr. पत्न्यासह । महावीरमवेक्षते P3 पत्न्यासावेक्षते NS प्रपत्न्यासावेक्षते M2B.

3 (cf. MS. IV, 9, 7-9 26. 27; Âp Çr. 15, 9-12; zum grössten theil auch in P3 vertreten): 1) मेथीं so P3 मेषीम° NS मेथ्रीम° M2B (asyndetisch, cf. zu 1, 2, 1, 18 u. a.). — 2) °दायेडाएहीति so M2B °दायेडुइति NS आदाय । इडएह्यादितएहि P3 (mit *a* st. *ā* gegen MS. IV, 127, 5), त्रिरह्न्यह्न्युपांश्वा° corr. cf sū. 49 त्रिरह्न्यउह्न्युडुपांस्वा° M2B त्रिरंह्न्यउह्न्यडुपांस्वा° NS (*ahany ahani* fehlt in P3). — 3) निसृत्या° mss. ausser P3, *āhūya japati* P3 wohl nur umschreibend (in NS ist *āhv° uttaratah* entstellt). — 4) मेथीं so P3 मेथ्यं M2B मेश्यं NS [P3 zu sū. 4 u. 5 bloss: *nihatya* | *adityā uṣṇīṣam asi* | *tasyām gām nibadhnati* | *çṛṅgayoh* | Schwerlich ganz zutreffend, da *nibadhnati* wohl mit *nidāne* sū. 1 «fussfessel» und *abhinidadhānah* mit *abhidhāni* sū. 2 correspondirt]. — 6) त्वेत्यु-

बृहस्पतिष्ट्वोपसीदत्वित्युपसीदति ।१०॥ दानवः स्थ पेरवः स्थेति स्तनान्संमृशति ।११॥ अश्विभ्यामिति दोहने ।१२। एतस्मिन्काले प्रतिप्रस्थाता तूष्णीं दोग्धीमजां पिन्वति ।१३॥ उत्तिष्ठेति [illegible] मेहीत्यावजतः ।१४॥ आ घर्मो सिञ्चस्वेति श्रुत्वा "मधु हविरसीति दोग्ध्या महावीर आनयति ।१५। एतेन धर्मेण व्यत्यासं त्रिरध्वर्युस्त्रिः प्रतिप्रस्थाता ।१६। तूष्णीं प्रतिप्रस्थाताधर्मपात्रे सर्वमानीय शेषमाधाय "गायत्रो ऽसीति परियाक्तावादत्ते ॥ त्रागतो ऽसीत्युपयामम् ।१७॥ द्यावापृथिवीभ्यां त्वा परिगृह्णामीति परिगृह्यान्तरिक्षेणोपयच्छामीत्युपयामे नियच्छति ।१८॥ देवानामिति धारयमाणो जपति ।१९॥ दिविस्पृगिति यथालोकं नियच्छति ।२०॥ तेजो ऽसीति सप्तदश प्रेङ्खणे ।२१॥ दिवि धा इत्युपोत्थाय "देवं सवितारमित्यभिप्रव्रज्य "नाकं सुपर्णमिति श्रुत्वा "विश्वा आशा इति दक्षिणातिक्रामति ।२२॥

पसृजने corr. त्वेतिसृजने d. mss, *pusā tvo 'pavasrjatu* (= Âp Çr. 15, 9, 6 gegen MS. IV, 127, 8) | *iti vatsam upasrjati* P3 [hier kann der zusatz *vatsam* die verbalform nach sich gezogen haben, zur nominalform cf. sû 12 u. a. und vgl. zu 4, 1, 19] — 7) आव्रजतं P3 [für °ने cf °ता d abr? *avrajatah* gen sc. das kalb, wohl schwerlich dual sc kalb und kuh, cf sû 14]. — 8) उच्छ्ङ्षणे corr ˚ङ्षणो d. mss. [*ucchaṅsaṇe* steht und fällt mit *çaṅkṣva* MS. IV, 127, 9, dem es nachgebildet ist, etwa von einer onomatopoetischen wurzel *çaṅs* «schmatzen» s. v. a. saugen cf. *çiñj*, *çiñgh*, *çiṅh*, entsprechend P3: *gharmaya çaksva* (so u. wie MS. ohne *tvā*) | *iti vatsasya pradhāpanam*. Wer corrigiren will, kann an √*çis* cf. *çiṅsa* des spruches Âp. Çr 15, 9, 7 und Baudh. oder auch an √*çvas* denken und demnach hier entweder *ucchvasane* «beim innehalten» (des kalbes) oder *ucchesaṇe* resp *ucchiṅṣataḥ* gen. lesen und in dieser richtung das *çaṅkṣva* der MS. verbessern] — 10) *upaviçati* P3 st. *upasidati*. — 11) स्तनान्सं° so P3 स्तनान्सं° M2B सतान्सं° NS, समृदोर्हति NS st. *saṁmṛçati*. — 13) दोग्धीमजां पिन्वति sc. nach दोग्धीम् (*adaya* .. *tuṣṇim*) अजापिन्वति P3 दोग्धीमजांपिन्वेत्य° M2B दोग्धीमजापिन्वेत्य° NS [zu *dogdhrim* vgl *pinvane* Baudh., zu *pinvati* s. v. a *dogdhi* Âp Çr 15, 9, 8 ff cf *pinvayati* Baudh, sonst konnte man freilich auch दोग्ध्यजां पिन्वेत corrigiren cf Katy Çr. 26, 5, 5] — 14) *agachanti* P3 st *avrajatah* (gen, kaum dual, aber natürlich mit anderem subject als sû 7) — 15) मधुह्‌वीर° NS (zu *madhu h°* gegen MS IV, 127, 11 cf *hutam h°* sû 34), °वीर आन° corr. °वीरवान° P3 °वीरंआन° d abr cf sû. 29. — 16) धर्मेण M2B. — 17) °धर्मःपात्रे mss ausser P3 (cf ähnlich 4, 2, 28 u 34), शेषमाधाय so M2B °दाय NS (fehlt in P3) — 18) त्वा fehlt in M2B, °पयच्छामि so P3 °पयस्थामीत्य° M2B °पस्थामीत्य° NS. — 20) दिवस्पृ° N दिवस्पृ° S — 21) प्रेङ्खणे corr प्रेङ्खाना NS प्रत्वना M2B, P3: *saptadaçabhih srahakarantaih saptadaçakrtvah* | प्रेंघइति [d i. प्रेंखयति, nicht etwa *presayati*. Das sû. bezieht sich auf MS IV, 128, 5—14; zur corr *prenkhane* «beim schütteln» cf. *utkampayati* Katy Çr. 26, 6, 5 u vgl. auch Pān 8, 4, 32] — 22) धा fehlt in NS. °तिप्रव्रज्य mss ausser P3 (nach letzterem sc.

विश्वान्देवानपाडिह्नेति यजमानं वाचयति । २३ । स्थानं गत्वाश्रावयति । २४ । प्रत्याश्रुते "घर्मस्य यजेति प्रेष्यति । २५ ॥ अश्विना घर्ममिति निगद्य वषट्कृतेन सर्वं जुहोति ॥ स्वाहेन्द्राय वषडित्यनुवषट्कृते । २६ । एतस्मिन्काले प्रतिप्रस्थाताऽह्नः केतुनेति रौहिणौ जुहोति पुरस्तादन्त्यं वषट्कारस्य पुरस्तादन्त्यमनुवषट्कारस्य । २७ ॥ स्वाहाकृतस्य घर्मस्येति यजमानं वाचयति । २८ ॥ इष इति प्रतिप्रस्थाता दोग्ध्या महावीरं आनयति । २९ ॥ त्विषे त्वा द्युम्नाय त्वेन्द्रियाय त्वा भूत्यै त्वा स्वाहेति प्रतिदिशं सर्वतो व्युत्तारयति । ३० ॥ घर्मो ऽसीत्युपयामे शेषमानीयामुष्मै त्वेति महावीरं खरे सादयति । यं द्विष्यात्तस्य नाम गृह्णीयात्तूष्णीमनभिचरन् । ३१ । उपयामे ऽङ्गारसमिध आदधाति "पूष्ण इति पञ्चभिः । ३२ । षष्ठीमुपयामे ऽनुद्रुतयोः परियाहयोर्महावीरे ऽक्तां "रुद्राय रुद्रहोत्रे स्वाहेत्युत्तरपूर्वस्यां दिशि प्रविध्याप उपस्पृश्यानक्तामादायाऽपीपरो माह्न इति समिधमादधाति । ३३ ॥ हुतं हविरिति प्रातरग्निहोत्रधर्मेण जुहोति । ३४ ॥ अश्याम ते देव घर्मेति समुपहूय भक्षयन्त्यृत्विजो यजमानश्च । प्राणभक्षणादीनिता भक्षयन्ति । ३५ । उपयाममधिनिर्णेजनीये प्रक्षाल्य निनयनप्रभृति सिद्धमा भक्षणात् । ३६ ॥ आपुदा इति रुक्मवतीभिरन्तर्वेदि मार्जयन्ते । ३७ । परियाहाभ्यां महावीरमादाय "सँसाद्यमानायानुब्रूहीत्यनुवाचयति । ३८ । अपरम-

---

zum *āhavanīya*), आशामिति M2B [sū. 22 schluss bis 35[a] in P3 zufallig nicht vertreten]. — [24]) गत्वाश्रावयति NS. — [26]) Statt *açvina gharmam iti* so M2B wie MS. IV, 129, 3 haben nach einer anderen quelle देवेभ्यइति NS; zu *vaṣaṭkṛtena* neben *anuvaṣaṭkṛte* cf. auch 4, 5, 6. — [27]) केतुनेति corr. nach MS. IV, 128, 13 u. and. parallelen केतुरिति M2B केदिति NS, 1. °दन्त्यं corr. °दत्यं M2BS °दंत्यं N, 2. °दन्त्यम° corr. °दंत्यम° d. mss [was *antyam* sollte? Zu *rauhiṇau* cf. sū. 44 u. Çat. Br. 14, 2, 1, 1 ff.; zur wortstellung cf. zu 4, 2, 3]. — [29]) इष इति corr. इषेति mit krasis M2B °तीषिइति NS, °वीर आन° corr. cf. zu sū. 15 °वीरं आन° M2B °वीरमान° NS. — [30]) Statt *tviṣe* bis *svāhe 'ti* haben bloss त्विश्येति NS. — [31]) °भिचरन् corr. °भिचरमनुप° d. mss. — [32]) °यामे ऽङ्गारस° corr. cf. Âp. Çr. 15, 11, 6 °यामेङ्गतस° NS °यामेङ्गतस° M2B. — [33]) ऽनुद्रुतयोः (sc. *srucoḥ*) corr. cf. zu 4, 2, 2 ऽनुदृतयोः d. mss. (ऽ übrigens nur in N), परियाह° corr. cf. sū. 17 u. vgl. zu 4, 2, 2 पारियह° d. mss., °महावीरो mss. ausser S [zur asyndetischen construction cf. sū. 1 u. a. und vgl. zu 1, 2, 1, 18], ऽक्तां corr. क्ता d. mss., उपस्पृश्या° corr. cf. sū. 41 उपस्पृष्ट्वा° d. mss (cf. zu 4, 4, 14) — [34]) °होत्रेणजुहोति NS cf. aber auch sū. 47 u. Kāty. Çr. 26, 6, 20. — [35]) [bei *prāṇabh°* setzt auch P3 wieder ein cf. zu sū. 22] °भक्षणादीनिताभ° so NS °भक्षणादीनितान्भ° M2B °भक्षण (*ṛtvijo bhakṣayanti* | *mantreṇa pratyakṣabhakṣaṁ dīkṣitaḥ*) P3 [liest also ebenfalls *adīkṣitaḥ*]. — [36]) °धिनिर्णेजनीये so P3 cf. sū. 39 u. 4, 2, 3 °धिनिनीयनीये d. übr. — [38]) परियाहाभ्यां corr. cf. sū. 17 u. vgl. zu 4,

परं पूर्वं पूर्वं वोत्तरमुत्तरं वा तस्यां च परिघर्म्याणि ॥ स्वाहा त्वा सूर्यस्य रश्मिभ्य इति दर्भैः प्रक्षाल्य कृष्णाजिनेन च दीक्षितसंचरेणातिहृत्य दक्षिणत आहवनीयस्यासन्दीमुपकृष्य "नमो वाच इत्योषधिपाणयो ऽधिनिर्णेजनीये मार्जयन्ते । ३९ ॥ इडायास्पदमसीति प्रादेशैः प्रत्यकसव्यैर्लोष्टान्युपास्यति । ४० । अप उपस्पृश्य "पृथिवी शान्तिरित्यभ्युदयोद्वयं तमसस्परीत्यादित्यमवेक्षन्ते । ४१ ॥ मित्रस्येति प्रेक्षमाणासमीक्षणे । ४२ ॥ ब्रह्मण उपस्तरणमसीति मार्जनान्यवसृज्य वामदेव्यं जपित्वा पञ्चेन्द्रीं जपित्वा "स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवा [जपित्वा] "आपो हि ष्ठेति शान्तिकर्मणा आन्तादनुवाकस्य । ४३ । एतेन धर्मेणापराह्णिको व्याख्यातो ऽन्ययोः कपलयो रौहिणयोः । ४४ ॥ रात्रिरिति रौहिणस्तोमः । ४५ ॥ अग्नीपरो मा रात्र्या इति समिधमादधाति । ४६ ॥ हुतं हविरिति सायमग्निहोत्रधर्मेण जुहोति । ४७ ॥ स्वाहा त्वा नक्षत्रेभ्य इति प्रक्षाल्य "शं नो वात इत्यभ्यस्तमिते होमः । ४८ । एतेन धर्मेण त्रिरूपसत्को व्याख्यातः ।

2, 2 परियच्छा° d. mss., °दाय so P3 °दायां d. übr. — 39) Zu *tasyām* cf. 4, 1, 30, परिघर्म्याणि corr. cf. 1 c परि° M2B परिघर्माणि NS, रश्मिभिरिति mss. ausser P3 cf. su. 48 u. 4, 2, 22, °तिहृत्य corr. nach 4, 1, 31 °तीरिति d. mss. (fehlt in P3), इत्योषधिपाणिन्योधि- [न्यादि M2B] निर्णे° mss. ausser P3 (zum plur. gegenüber sing. 4, 1, 31. 6, 6. 7, 9 vgl. auch 4, 4, 37. 5, 12. 8, 3) — 40) इडायास्पदमसीति so NSP3, nach einer anderen quelle dagegen इडायास्त्यादेवत्रयमिति M2B wohl = इडायास्त्वा पदे वयमिति MS. I, 87, 8 u. o., RV. u. a.; °ष्ठान्यु° NB. — 41) पृथिवीशान्तिरित्यादि so P3 cf. MS. IV, 138, 12 पृथिवीमंतेरिति d. übr., °त्यभ्युदयोद्वयं corr. °तिमभ्युदयान् [न NS] मुद्वयं d. mss. (P3: अभ्युस्येमुद्वयं u. समभ्युतर्पा । उद्वयं). — 42) प्रेक्षमाणासमीक्षणे corr. °णौ: S °णौ: । N प्रेक्षणासमीक्षणे (ohne *r* oder *ḥ*!) M2B [°णौ: wäre schwerlich richtig; zur bedeutung vgl. die umschreibungen in P3: *parasparam* (corr.) *avekṣante* (corr.) und *janāḥ sam adhvaryu* (d. i. wohl saha 'dhvaryuṇā) *samīkṣante*, sowie MS. IV, 140, 7 *samīkṣamahe* einer- und *samīkṣadhvam* andererseits] — 43) °वसृज्य N [P3 w. o. und, an anderer stelle hiezu, *marjanīyadarbhāṇām utsargaḥ*, darnach sind *mārjanāni* concrete dinge], वामदेवं mss. ausser P3, पञ्चेन्द्रीं corr. पंचेंद्रा N पंचेंद्रां B पंचेद्रा M2 पंचेंद्रा S [*pañcaindri* ist bezeichnung des verses MS. IV, 139, 17, den auch P3 statt jener bezeichnung citirt, strenger gebildet wäre die form *pāñcaindrī*, °*drā* dagegen liesse sich kaum vertheidigen], न so alle gegen MS. IV, 140, 1, [जपित्वा] nur in P3, °कर्मणा mss. ausser P3. — 44) [sū. 41—51 in P3 nicht vertreten] °ह्णिको (sc. *pravargyaḥ* cf. 4, 2, 1) corr. °ह्णिकौ d. mss. (nach letzteren hätte man *vyākhyāte* zu verbessern sc. *upasadau* cf. 6, 2. 1, 1; Vait. 15, 5) — 45) Zu *rātrir* cf. MS. IV, 128, 14 resp. su. 27, °स्तोमः corr. °स्तोमा° S °स्तोमा° d. übr. — 46) अग्नीपरो corr. cf. su. 33 °पिपरो NS °पपिरो M2B — 48) प्रक्षाल्य शं नो वात corr. प्रक्षादनोर्वंत M2B शनोर्चंत (ohne

अहन्यहन्येकैको महावीरो भवति । ४९ । एतेन धर्मेण षडुपसत्को व्याख्यातः । द्व्यहं द्व्यहमेकैको महावीरो भवति । ५० । एतेन धर्मेण द्वादशोपसत्को व्याख्यातः । चतुरहं चतुरहमेकैको महावीरो भवति महावीरो भवति । ५१ । • ॥ ३ ॥

॥ इति प्रवर्ग्ये तृतीयः खण्डः ॥

अथात उत्सादनम् । १ । उपयामं मध्ये घर्माय निदधाति । २ । खरावन्तरीकृत्य संवपत्ययुतं बहिरधिनिर्णेजनीयम् । ३ । संप्रैषः सकृत् । उत्तरेण वेदीमाहरत्यृत्विजां गत्या । ४ । अग्रेणाहवनीयमासन्दीमवस्थाप्य तस्यां महावीरान्निदधात्यपरमपरं पूर्वं पूर्वं वोत्तरमुत्तरं वा । तस्यां च परिघर्म्याणि । ५ । पश्चादाहवनीयस्य " गायत्री छन्द इति प्रपद्यन्त ऋत्विजो यजमानश्च । ६ ॥ पशूनां ज्योतिरसीति महावीरे सर्पिरानयत्युत्तराभ्यां मधुदधीतरयोः । ७ । आज्यं संस्कृत्य दर्भकूर्चानादीप्यास्यदघ्ने धारयमाणो " घर्म या ते दिवि शुगिति जुहोत्युत्तराभ्यां नाभिदघ्नजानुदघ्नयोः । ८ ॥ अन्वञ्च न इत्युपवि-

---

prachāda) NS [zur sicheren correctur cf. sū. 39 u. MS. IV, 138, 10]. — [49]) त्रिरुपसत्को corr. °सत्तो d. mss. cf. sū. 50 u. 51 [*trirupasatko* neben *tryup*° Âp. Çr. 15, 12, 5 braucht kein fehler zu sein cf. z. b. *triraçri* neben *tryaçra*]. — [50]) °पसत्को corr. °पसत्तो d. mss. wie sū 49 u. 51, द्व्यहं corr. अहं M_2B यहं NS, य्यमह° (st द्व्यहमे°) M_2, °कैके NS. — [51]) °पसत्को corr. °पसत्तो d. mss wie 49 ff., चतुरहं चतुरहमे° corr. चतुरहंचतुरिहमे° d. mss.

4 (cf. MS. IV, 9, 10–12. 17; Âp. Çr. 15, 13–17): [1]) °दनम् corr. cf. Kāty. Çr. 26, 7, 1 °दमनु° d. mss. (fehlt in P_3). — [2]) lautet in P_3: उपयामेंदाधिघर्मायनिदधाति. — [3]) Zu *ayutaṁ* cf. *pṛthak* P_3, zu *bahir adh*° cf. Kāty. Çr. 26, 7, 31 (*adh*° = *ucch*° cf. zu 4, 2, 3), zum ganzen cf. Baudh.: *athai 'tau kharau nānai 'va satayoḥ samupyā 'trai 'va saha saṁsādayanti | athai 'tam ucchiṣṭakharam … sate samupya … mārjālīyadeçe nivapati.* — [4]) (fehlt in P_3) संप्रैषः corr. तेप्रैष M_2B तप्रैष NS, वेदीमाह° corr. वेद्यामाह° d. mss. [*uttarena* gewöhnlich c. acc; sonst könnte man auch वेद्या आह° corrigiren], गत्या so NS गत्वा M_2B. — [5]) cf. sū 15 u. 4, 1, 30, °वस्थाप M_2B, °वीरान्निदधात्य° corr. °वीरानिबघाति P_3 °वीरान्निरवघात्य° NS °वीरान्निबध्याय° M_2B [graphisch am nächsten lage die correctur निबध्नाति, wenn inhaltlich nichts dagegen spräche; man vgl. jedoch *sādayati* sū. 15 u. 4, 1, 30 sowie namentlich *samavadhāya* Âp. Çr. 15, 13, 2], पारिघर्म्याणि so M_2BP_3 परि° NS cf. zu 4, 1, 30. — [6]) गायत्री mss. ausser P_3 cf. zu 4, 1, 6, इति fehlt in M_2B. — [7]) सर्पिरापनेत्यु° M_2B, मधुदधीतरयोः corr. मधुदधिनितराभ्यं etc.] d. mss. [P_3 umschreibend *dvitīye* (sc. *mahāvīre*) *madhu* | *tṛtīye dadhi*; st. मधुदधीत° kann man freilich auch मधुदधिनी इत° corrigiren]. — [8]) सं-

शति । ९ ॥ पूष्ण इति पश्चाद्धर्तार्जुहोति । उत्तराभ्यां प्रतिदिशं प्रत्येति । १० । उपोत्थायोद्गातः साम गायेति प्रेष्यति "प्रस्तोतरिति वा । तस्य सर्वे निधनमुपयन्ति । ११ ॥ अन्वद्य नो अनुमतिरन्विदनुमत इति सर्वे जपन्ति । १२ ॥ ब्रह्मणस्त्वा परस्पाया इत्यनुनिष्क्रामति ॥ प्राणस्य त्वेति मणवार्धे द्वितीयम् ॥ दिवस्त्वेति प्राप्य तृतीयम् । १३ ॥ अग्र इव इति चात्वाले ऽधिनिर्णेजनीयं प्रतिष्ठाप्योप उपस्पृश्योत्तरेण उत्तरवेदेः स्वयमातृण्णाया वा वशीं न्युप्य पुरुषाकृतिं विदधात्यादित्याकृतिं वा । १४ । व्यह्नावोह्यायकामास्तीर्य तस्यां व्याहृतिभिर्हिरण्यशकलेषु महावीरान्सादयत्यपरमपरं पूर्वं पूर्वं वोत्तरमुत्तरं वा । तस्यां च परिघर्म्याणि । १५ । दध्नः पात्राणि पूरयित्वाभितो निदधाति । १६ । वेदं प्रगृह्याभितः संस्तृणाति । १७ । दर्भैः प्रक्षाल्य कृष्णाजिनेन च "चतुःस्रक्तिरित्यासन्द्या अधि विक्रमयति । १८ ॥ घर्मैतत्ते कृतमित्युपतिष्ठन्त ऋत्विजो यजमानश्च ॥ व्यसावित्ति च यं द्विष्यात्तस्य नाम गृह्णीयात्तूष्णीमनभिचरन् । १९ ॥ वल्गुरिति परिषेचनं "समुद्रस्य त्वावकया" हिमस्य त्वा जरायुणाति च । २० ॥ यन्त्री राट् "सह रय्या निवर्त-

---

सृत्य P3, °कूर्चाना° corr कूर्चारा° d. mss. (दर्भि कूर्चो etc. P3), °स्यदघ्ने corr. °स्यदघ्ने P3 °स्यदघ्नो M2BS °स्यदघ्नो NS2, धोरयन् P3 (für *dhārayan*; daneben im folgenden jedoch auch *dharayamāṇah*), घर्मं corr. घेर्नं P3 घर्मं N घर्मं d. übr., °तराभ्यां corr °तराभ्यंभ्यां NS तराभ्याभ्याताभि° M2B, नाभिदघ्न° corr °दघ्न° d. mss. (°दघ्ने P3 auflosend), °जानुदघ्न° mss. ausser NS2 (°दघ्ने P3 auflosend) — 9) अन्वद्यनइत्यु° so P3 [°*janudaghnayo*] रेत्वित्य° d übr. (d. h diese citiren bloss *anu*), °पविशति so P3 °पविशंति d. übr. (so sachlich richtiger?). — 10) पूष्ण M2B [nach P3 *pusna āghṛṇaye svahā* etc. = su. 42, also nicht etwa = MS. IV, 129, 11 ff]. — 11) प्रेष्यति M2; im gegensatz zu *va* vgl. MS. IV, 131, 1. — 13) परस्पाया (*kṣatrasya*) P3 परस्यापा M2B पस्यांपा NS [P3 jedenfalls wie TÂ. 4, 11, 2. 3, Baudh. u. P zu MS. IV, 130, 14, cf dagegen PW²], निःक्रामति (st. *anuniṣkr*°) P3, प्राणस्य त्वेति corr. nach MS. IV, 131, 2 प्राणस्त्वेति alle — 14) अधिचात्वाले (st. *ati catv*°?) P3, प्रतिष्ठाप्य । अप so P3 प्रतिविप d. mss, उपस्पृश्य । उत्त° so P3 उपस्पृष्टोत्त° NS (cf zu 4, 3, 33) उपस्पृष्टोत्त° B °ष्टोत्त° M2. — 15) व्यह्ना° mss ausser P3, °वोह्या° corr °वोध्या° d. mss (in P3 bloss अवो), °यमास्तीर्य mss ausser P3, तस्यां corr तस्या d. mss (fehlt in P3), महावीरं P3, परिघर्म्याणि corr. cf su 5 u 1 1 30 परिघर्माणि d mss. (fehlt in P3) — 16) दध्नः so alle wie su. 37, cf dagegen 4, 5, 10 (gen bei *pūrayati* neben instr auch sonst). — 18) कृष्णाजिने NS, °सन्द्या अधि विक्र° corr. °संद्याभिर्विक्र° P3 °संद्यातिविक्र° NS °संदधातिविक्र° M2B. — 19) *kṛtam* d mss. gegen MS. IV, 131, 8 (nicht citirt in P3), °तिष्ठन्त so P3 cf. su. 6 u. sonst °तिष्ठंते NS °तिष्ठते M2B, व्यसावित्ति corr. nach MS IV, 131, 10 व्यसावपेति M2B व्यसावुपेति NS u °पुष्येति S2 (zum su cf. auch 4, 3, 31) — 20) वल्गुर् (*asi*) P3 wie MS. IV, 131, 7 विल्गुरिति (sic!) d übr, परिषेचनं so

स्वेत्युक्त्वावर्तते । २१ । एतस्मिन्काले यजमान उत्तरत उत्तरवेदेः प्राङ्मुख ऊर्ध्वस्तिष्ठन्सुमित्रा न इत्यपो ऽञ्जलिना गृहीत्वा "दुर्मित्रा इति प्राचीं बहिर्वेदि निरस्यति । २२ । त्रिरेष कल्पः परिषिच्यमाने । २३ । अप उपस्पृश्य "वार्षाहरं साम गायेति प्रेष्यति । २४ । परिषिक्त इष्टाहोत्रीयम् । २५ । परिषिक्ते "रश्मिर्नामासीति गन्धर्वनामभिः सर्वत उपतिष्ठन्त ऋत्विजो यजमानश्च । २६ ॥ एतत्त्वं देव घर्मेति यजमानः [जपति] । २७ ॥ इदमहमावर्त इत्युक्त्वावर्तते । २८ ॥ नमो देवेभ्य इति नमस्करोति । २९ ॥ पुनरूर्जा "सह रय्या निवर्तस्वेति प्रतिपर्यावर्तते । ३० । आज्यस्थालीं स्रुवं चादाय "श्यैतं साम गायेति प्रेष्यति । ३१ । आव्रजन्गायते । तस्य यजमानो निधनमुपैति । ३२ ॥ इदं विष्णुरिति पदलोभनः । ३३ ॥ त्वमग्ने गृहपतिरिति द्वाभ्यां गार्हपत्यमुपतिष्ठते । ३४ ॥ प्र तद्विष्णुरिति होमः ॥ इमम् षु त्वमस्माकमिति द्वितीयः । व्याहृतिभिश्चत्वारः । ३५ ॥ वामदेव्यं साम गायेति प्रेष्यति । ३६ । आज्यस्थालीं स्रुवं च दध्नः पूर्णविलासन्दीमुपकृष्य "नमो वाच इत्योषधिपाणायश्चावाले मार्जयन्ते । ३७ । यदि महावीर उपदस्येत्प्र वां दंसांसि-

---

P3 परिषेचरं NS परिषचरं B षचरं M2, च fehlt in NS. — 21) Die beiden Pratīka citirt völlig correct nur B (MS IV, 132, 10 beachte man *eke*!) — 22) न so d. mss. gegen MS. I, 28, 10 (hier kein vers!), इत्यापो NS, दुर्मित्रा इति corr दुर्मित्रेति d mss mit krasis (cf. दुर्मिनास्वस्ने P3 offenbar für दुर्मित्रास्तस्मै). — 23) Zur wortstellung cf. zu 4, 2, 3; *eṣa* weist vor- und rückwärts? परिषिच्यमाने corr cf. Lāṭy. 1,6,7 u Baudh. परिषिंचमाने d. mss — 24) प्रेष्येति M2B. — 25) °होत्रीयम् corr. cf. MS. IV, 132, 9 °होत्राय d. mss. (इष्टागृहावीयं P3) — 26) परिषिक्ते M2B, उपतिष्ठते mss. ausser P3 cf. sū 19 u. a — 27) एतत्त्वं देव घर्मेति corr. एतत्तदेवधर्म । P3 एतत्पचारिदेवताघर्मेति M2B एतत्यचारिदेवघर्मेति NS (zur correctur vgl. 2, 2, 4, 36 u. Âp. Çr. 15, 16, 10), [जपति] nur in P3 — 28) इदमहमावर्त corr. nach इदमहंपावर्त्ते । P3 (fehlt in den übr. mss.), cf. sū. 21. — 31) स्रुचं M2B cf. sū. 37, श्यैतं corr. शैतं P3 स्यैतं NS सतं M2B. —

32) °व्रजन्गायते so P3 °व्रजंतोगायेते [गोयेते M2] d. übr., °पैति so NS °येति M2B °येयात् P3. — 33) पाद° NS [cf. 1, 2, 5, 23; zu °नः adj. so alle cf. *padayopana* adj.]. — 34) गृहपतिरिति so P3 गृहपते [u. °त] इति d. übr. [Das zweite Pratīka ist hier, wie zuweilen auch sonst bei versepaaren geschieht, nicht citirt; gemeint ist offenbar das versepaar, das in RV. 7, 16, 5 u. 6, nicht etwa das, das in MS. II, 157, 5 u 7 vorliegt. Zu *dvābhyām* statt des üblichen *etābhyām* vgl. zu 4, 1, 23, zu *upatiṣṭhate* cf. die *eke* Âp. Çr. 15, 16, 10]. — 35) इमम् so alle gegen MS. IV, 132, 11, द्वितीयां (sc. *āhutim*?) P3, *catvāraḥ* sc. wohl *homaḥ*, nicht *mantrāḥ* [nach P3: *idam agnaye bhur bhuvaḥ* etc. | *idaṁ vāyave* | *idaṁ sūryāya* | *idaṁ prajāpataye*. Wäre bei *dvitīyaḥ* sc. *mantraḥ* zu ergänzen, so müsste man होमे st. *homaḥ* auflösen]. — 37) स्रुचं M2B cf. sū. 31, च fehlt in mss. ausser P3 (cf. sū. 31, aber auch 4, 5, 10); zu *dadhnaḥ*

त्युपदस्त आप्याय्यमानः । ३८ । यदि महावीरो भिद्येत "मा नो घर्म व्यथित इत्येताभ्यां प्रत्यृचमाहुतीर्जुहुयाद्व्याहृतिभिश्च । ३९ । व्याख्यातं करणम् । ४० ॥ घर्मः शिर इति यथाकालं घर्मेष्टकामुपदधाति । ४१ ॥ पूष्ण आघृणये स्वाहेति यथाकालं स्वयमेव यथाकृतीर्जुहोति । ४२ ॥ उपयम भोगमीति यथाकाल मरणेऽनुवाक्यो गणो गणः । ४३ । ॥ ४ ॥

॥ इति प्रवर्ग्ये चतुर्थः खण्डः ॥

अथातो दधिघर्मेण चरन्ति । १ । माध्यंदिने सवने यक्षान्नंगृह्णोपयमनं दर्भैः प्रताल्य पश्चादाग्नीध्रस्य "गायत्रं छन्द इति प्रदद्यात ऋत्विजो यजमानश्च । २ ॥ होतर्वदस्वेत्युक्त्वा "ज्योतिरसोत्यपयानं दृष्टा नीय "श्रातं हविः श्रातं देवेभ्य इति प्रेष्यति । ३ ॥ यदि श्रातो जुहोतन यद्यश्रातो ममत्तनेति श्रुत्वा स्थानं गत्वाश्रावयति । ४ । प्रत्याश्रुते "दधिघर्मस्य यज इति प्रेष्यति । ५ ॥ यागन्द्रोग्निति प्रातानगत्य वषट्कृतेन सर्वं जुहोति ॥ ताभ्यां स्वाहा वषडित्यनवषट्कृते । ६ । उपयामं भर्तुं कुरात । ७ । सदो गत्वाथ

---

so alle cf. zu sū 16, °मन्द्रोमुपकृत्य corr. cf. 4, 1, 31 3, 39 °मंद्यामुपकृत्य P3 पूर्वेणा-मुपकृष्य d. übr., इत्यौपधि° [धौ° M2B] mss ausser P3 cf zu 4, 3, 39 — 38) उपदस्येत्प्र corr nach लपदस्येत्प्र [od. प] P3 उपादिश्यत्प्र d. übr., वां corr पा alle, दंमा P3, आप्याय्य-मानः corr cf. 3, 6, 20 आययमानो NS अययमानो M2B [zur sicheren correctur des Pratīka — RV. 1, 116, 25 vgl auch die citations-weise P3 प्रपादंसाजगम्यात् d. i. anfang und ende des verses für प्र वां दंमा° . . जगम्यात्] — 39) भिपद्येत NS (für 'bhipadyeta?), मा नो घर्म व्यथित corr. मानोघर्मेतिव्यथित d. mss. [मा-सोघते: । व्यालिसाता citirt P3 d. i anfang und schluss für मा नो घर्म . . व्यधिसाता cf MS. IV, 133, 1. 6 u. TĀ. 4, 20, 2; zur correctur व्यथित hier u. 2, 5, 4, 24[d] s Vorwort]. — 40) cf. 3, 8, 2. — 41) यथाकपालं S, घर्मेष्टका-मुप° corr °काउप° d. mss. cf aber 4, 1, 20 u. Āp Çr. 15, 17, 5 (fehlt leider in P3) — — 42) cf sū 10, पूष्ण आघृणये corr nach P3 zu sū 10 पूष्ण|ष्णा M2|आघृ|घृ S|णये d. mss., यथाकालं corr °लं d mss. — 43) °रणेऽन° corr cf Āp Çr. 15, 19, 1 °रणोन° d. mss

5 (cf MS. IV, 9, 13 ff; Āp Çr. 13, 3, 3 ff 4, 1—5) 1) pracaranti 2, 4, 1, 20 [details zu diesem sū gibt eben das vorliegende capitel] — 2) यक्षान्नं° corr गृक्षान्नं° d. mss., गायत्रा mss ausser B cf zu 4, 1, 6 [von upayamam ab bis zum schluss ist dieses cap auch in P3 vertreten]. — 3) cf auch Āçv. Çr. 5, 13, 4 ff, Çankh. Çr 7, 16, 2 ff — 4) ममत्तनेति corr nach RV. 10, 179, 1 cf auch Āp. Çr. 13, 3, 4 ममत्तत्विति P3 मनुत्तरइति d übr. — 6) वषट्कृते P3 cf aber auch 4, 3, 26, ताभ्यां corr. ताभ्यः P3 त्वन्त्यां M2B त्वन्यां S त्वन्या N (mit vorhergeh जुहोता mss ausser M3 für °ति ।) [ताभ्याँ lässt sich ungezwungen aus

हुतोपहूयस्वेत्युक्त्वोपहूता उपहूयध्वमिति वा ।८॥ भूर्भुवः स्वर्मयि त्यदिति भक्षयन्ति ।९। घर्ममुपयामं मार्जालीये दर्भैः प्रक्षाल्य दध्ना पूरयित्वोदस्य शुष्मादित्याहवनीय आदधाति ।१०। उत्तमे ऽहन्याहर्गणाः ।११॥ नमो वाच इत्योषधिपाणयश्चात्वालान्ते मार्जयन्ते ।१२। ॥ ५ ॥

॥ इति प्रवर्ग्ये पञ्चमः खण्डः ॥

अथाशुरिगव्यः ।१॥ विभ्रे विक्षिपे विधम इति तिस्रो ऽविभ्र एह्नीत्यष्टौ ।२। यं द्विष्यात्तस्य गवां मध्ये ऽविभ्रे विक्षिपे विधम इत्याहूय प्रागुदयान्निष्क्रम्य दक्षिणतो ग्रामस्य पश्चाद्वा शुचौ देशे स्वकृत इरिणे ऽग्निं प्रज्वाल्य कृष्णायाः कृष्णानां व्रीहीणां पयसि स्थालीपाकं श्रपयित्वा । तस्मिन्नुपसमाधाय परिसमुह्य पर्युक्ष्य शरैः परिस्तीर्यासृश्रुव इति स्थालीपाकस्य हुत्वा ऽऽप्राक्स्विष्टकृतः शरभृष्टिना । दक्षिणस्योरोर्देशस्य सव्यमस्याङ्गे दक्षिणानि काँस्यस्थलम् (?)। ३। वृक्षमारुह्य ग्रामं नगरं जनपदं

---

allen mss. graphisch ableiten und stimmt zu 4, 3, 26, auf das unser su bezug nimmt, gut sc. *açvibhyām*; sonst konnte man auch an *tebhyaḥ* denken cf. TBr. 3, 7, 9, 4 Dass das verdorben überlieferte wort zum spruch gehort, ist nach aller analogie unzweifelhaft], वद् । इति (st. *vasad iti*) P3. — 7) उपयमनभक्तं mss. ausser P3. — 9) त्यादिति corr. त्वद् P3 तादिति d. ubr [nach MS IV, 134, 5 wäre *tad* zu corrigiren, aber *tyad* = TÂ. 4,21; TBr. 3, 7, 9, 4 liegt unseren mss. graphisch näher]. — 10) घर्मउपयामं P3 [asyndetische construction gerade im Pravargyakalpa ziemlich oft, vgl. auch zu 1, 2, 1, 18 u. sonst], zu दध्ना so hier alle cf. zu 4, 4, 16, °त्याहवनीये so P3 °त्यावँश्राहवनीय d. ubr., निदधाति P3 (so besser?). — 11) °र्गणान्न|मो| M2B. — 12) इत्यौषधि° mss. ausser P3 cf. zu 4, 3, 39, °लांते so N °लांत M2BS °ले P3.

6 (cf. MS. IV, 9, 17. 19): 1) °सुरि° so d. mss. [l. °सुर°? cf MS. IV, 21 ff.; es handelt sich jedenfalls um eine viehverhexung]. — 2) 1. विभ्रे so NS cf. sū 3 वभ्रे S2 विभ्रो M2B विरुक्ते u विरुक्ते Nc zu Mān Gr. 1, 4, 15 विरुक्ते MS. IV, 135, 6, विक्षिपे so d. mss. विक्षिपे u. विक्षप (*iti*) Nc zu Mān. Gr. l. c. विक्षिपेत् MS. l. c. (letzteres sicher falsch cf. v. l.: es sind vocative von kuhnamen!), 2. विभ्र so B विभ्रो M2 विभ्रे NS, एह्नी° so NS पृह्नी° M2B. — 3) *kṛṣṇāyāḥ* (sc. kuh) und *kṛṣṇ° vrīh°* asyndetisch construirt wie ähnlich oft cf. zu 4, 5, 10 [die wortfolge derselben mit *payasi sthāl°* überrascht im Mān. Çr. nicht cf. zu 4, 2, 3 wie auch zu Mān. Gr. 1, 11, 5], परिसमुह्य NS, °सृश्रुव corr. nach MS. IV,136,1 °स्रुश्रुव d. mss., शरभृष्टिना so d. mss. [l. °भृष्टीनां? cf. Çat. Br. 14, 9, 4, 11: hier freilich bei einem ganz anderen anlass], काँस्यस्थलँ [°स्थंलँ N] so d. mss. [? *dakṣiṇasyo 'ror* etc. scheint aus lauter

वा यं द्विष्यात्तं ''ध्रुवोरित्यवेक्षेत ' स सद्यो विनश्यति । ४ ॥ उद्वयं तमसस्परीत्यादित्यमीक्षते । ५ । प्रत्येत्य ''नमो वाच इत्योषधिपाणिर्मार्जयते मार्जयते । ६ । ॥ ६ ॥

॥ इति प्रवर्ग्ये षष्ठः खण्डः ॥

अथावान्तरदीक्षामुपैष्यन्नुदगयने ज्योत्स्ने पुण्ये नक्षत्रेऽन्यत्र नवम्याः प्रागस्तमयान्निष्क्रम्योत्तरतो ग्रामस्य पुरस्ताद्वा शुचौ देशेऽहतेन वाससा परिणद्धः सर्वरात्रं तिष्ठेत्स्त्रीशूद्रनभिभाषमाणः । १ । श्वोभूतेऽग्निं सूर्यं गां हिरण्यं ब्राह्मणमुदकांस्यं च कन्यां पतिकामामिति निदर्शयेत् । २ । तत्रैवाग्निमुपसमाधाय चैत्यस्याश्वत्थस्यार्द्राश्चतस्रः समिधः स्तिभिगवताः सक्षीरपलाशाः प्रादेशमात्रीः सर्पिषि पर्यस्ताः ''पृथिवी समिदिति स्वाहाकारान्ताभिरादधाति । ३ ॥ अग्ने व्रतपत इति व्रतं प्रदायादितः पञ्चविंशतिमनुवाकाननुवाचयेत् । ४ । परिणहनं गां कांस्यं च गुरवे दद्यात् । ५ । न नक्तं भुञ्जीत । यदि भुञ्जीतापस्खलितं भुञ्जीत । ६ । अहस्तिष्ठेद्रात्रावासीनः । पर्वसु चैव स्यात् । ७ । एवंयुक्तः संवत्सरं चरेत्त्रीन्पञ्च सप्त वा । त्रैविद्यकं च चरेत् । ८ । समाप्ते च तान्युत्सृज्य ''नमो वाच इत्योषधिपाणिर्मार्जयते मार्जयते । ९ । ॥ ७ ॥

॥ इति प्रवर्ग्ये सप्तमः खण्डः ॥

---

stichwörtern zu bestehen] — 5) *tam* gehört wohl nicht zu *dhruvoḥ* [dieses muss, wenn kein Pratīka vorliegt, ein schreckliches wort sein, sonst könnte man dafür ध्रुवोः vermuthen]. — 6) इत्योषधि° corr. इत्यौषधि° d mss wie 4, 5, 12 u sonst, मार्जयते (!) in M2B nicht wiederholt.

7 (cf MS IV, 9, 23–26, Âp Çr 15, 20 ff.): 1) °पैष्यन्नु° corr °पैश्यनु° d. mss, ज्योत्स्ने corr. ज्योत्स्ने d. mss (cf. zu Mān Gṛ. 1, 21, 1; 2, 1, 2), नवम्याः N cf zu Mān. Gṛ l. c., स्त्रीशूद्रन° so d. mss, °भाष° corr °भाष्य° d. mss. [oder l. स्त्रीं शूद्रान° oder स्त्रीशूद्राव° c. med.; doch auch *strīçūdrānabhibhāṣyamāṇaḥ* wäre zulässig cf. 3, 8, 7, zur asyndetischen construction vgl. zu 4, 5, 10; cf. auch Âp. Çr 15, 20, 16] — 2) Die auffallende stellung des *ca* mag ihre erklärung durch Âp Çr 15, 20, 8 finden. — 3) स्तिभिगवताः corr cf 1, 5, 1, 21 स्तित्रि° M2B [समिध|स्त्रिभिर्गव्यूताः NS, सर्पिषि पर्य° corr cf. Mān Çr. l c सर्पिषिपर्य° NS सार्पिषिपर्य° M2B — 4) °विंशतिमनु° corr cf. zu 3, 8, 3 °विंशातम्रनु° NS °विंशत्यनु° M2B wie Mān Gṛ 1, 23, 23 — 6) यदि भुञ्जीतास्याद्वयंप्रस्खलितं M2B — 7f) पर्वसु चैवंयुक्तःसंवत्सरं M2B, च so nach dem citat Nc zu Mān Gṛ 1, 23, 24 त्र M2B [fehlt in NS; *ca* ist nöthig, da *trīn pañca sapta va* sich auf das folgende wie das vorhergehende bezieht, cf den comm zu Mān. Gṛ l. c] — 9) तान्युत्सृज्य corr. तान्युज्य S तात्युत्सृज्य d. übr. (*tāni* sc wohl *vratani*), इत्योषधि° corr. इत्यौषधि° d. mss. cf zu 4, 6, 6 u. sonst

घारण्यँ स्वाध्यायमध्येष्यमाणा उदगयने ज्यौत्स्ने[1] शुक्रियं पूर्वाह्णे न नक्तं न भुक्त्वा न यामे न शोणितं दृष्ट्वामँ वा मांसमन्यद्वामेध्यं पर्वसु च प्रतिषिद्धम्। १। प्रागस्तमयाद्धविष्यमन्नमुपयुञ्जानः। २। प्रागुदयान्निष्क्रम्योत्तरतो ग्रामस्य पुरस्ताद्वा शुचौ देशे विष्टरपाणयो ऽभिमुखास्तदनुचक्षुषो यथाकालँ स्वाध्यायमधीत्य[3] नमो वाच इत्योषधिपाणयो मार्जयन्ते। ३। सर्वत्र रहस्यमन्त्रप्रयोगे प्रतिपत्तिर्मार्जनं च प्रतिपत्तिर्मार्जनं च। ४। ॥ ८ ॥

॥ इति प्रवर्ग्ये ऽष्टमः खण्डः ॥

॥ इति मानवसूत्रे प्रवर्ग्यकल्पः समाप्तः ॥

---

8 (cf. Âp. Çr 15, 21): 1) ज्यौत्स्ने corr. ज्योत्स्ने d. mss. cf. zu 4, 7, 1, नयामेनशोणितं so NS नयामेणाशोणितं M2B. — 3) इत्योषधि° corr. इत्यौषधि° d. mss. wie sonst cf. zu 4, 7, 9 u. a. — 4) सर्वस्यरहस्यं M2B, प्रतिप्रतिपत्तिमार्जनंमार्जनंच M2B.